

MORTEN KJÆR

Guds og øvrigheds straf

– centralmagt og sædelighed i Danmark-Norge

Morten Kjær
Guds og øvrigheds straf – centralmagt og sædelighed i Danmark-Norge
Første udgave, første oplag

Denne bog er udgivet i august 2017 af Ex TUTO PUBLISHING A/S. Grafisk tilrettelæggelse og sats af MERE.INFO A/S, som har anvendt LibreOffice/Linux samt skrifterne Baskerville Original og Cronos designet af henholdsvis FRANTIŠEK ŠTORM i 2000 og ROBERT SLIMBACH i 1996. TOVE MØGELVANG-HANSEN har stået for korrekturlæsning af manuskriptet. Forlagsredaktion: JAN TRZASKOWSKI. Bogen er trykt på Munken Pure 120 g/m² af NARAYANA PRESS, der ligger på Gyllingnæs syd for Odder. Indbindingen er udført af BUCHBINDEREI S.R. BÜGE GMBH i Celle. Ved at bruge FSC-certificeret papir støtter vi bæredygtig skovforvaltning.

Copyright © 2017 the author
Printed in Denmark 2017
ISBN 978-87-420-0000-7

Ex Tuto Publishing A/S
Toldbodgade 55, 1.
DK-1253 København K
www.extuto.com

Udgivet med støtte fra
dreyersfond

Kapiteloversigt

Indholdsfortegnelse	vii
Forord	xvii
Forkortelser	xxi
1. Om afhandlingen	23
2. Før Reformationen	71
3. Reformationen i Danmark-Norge	109
4. Christian III 1536-1558	135
5. Frederik II 1559-1588	167
6. Formynderregeringen 1588-1596	221
7. Christian IV 1596-1617	235
8. Christian IV 1618-1648	273
9. Centralmagt og sædelighed 1536-1648	359
10. Konklusion	407
APPENDIKS	413
Stikordsregister	477

Indholdsfortegnelse

Kapiteloversigt	v
Forord	xvii
Forkortelser	xxi
1. Om afhandlingen	23
1. Introduktion	23
2. Problemstillinger	24
2.1. Problemstillinger	24
2.2. Hvilken betydning havde mosaisk ret og frygten for Guds fortørnelse for sædelighedsforbrydelserne?	25
2.3. I hvilket omfang medførte Reformationen ændringer for sædelighedsforbrydelserne?	26
2.4. Hvad var forholdet mellem lovgivning og praksis for sædelighedsforbrydelserne?	26
3. Afgrænsning	27
3.1. Sædelighedsforbrydelserne	27
3.2. Tid	28
3.3. Geografisk	29
3.4. Institutionelt	30
4. Tidligere forskning	31
4.1. Forskningsoversigt	31
4.1.1. Mosaisk ret og Guds fortørnelse	31
4.1.2. Kontinuitet eller forandring	33
4.1.3. Forholdet mellem lovgivning og praksis	34
4.2. Bidrag til forskningen	35
5. Metode	36
5.1. Retshistorisk metode	36
5.2. Valg af struktur	41
5.3. Forholdet mellem lovgivning og praksis	43
5.4. Statistik og undersøgelsesmomenter	44
6. Retskilder	46
6.1. Lovgivning	46
6.1.1. Undersøgelsen	50

6.2.	Rettertinget	51
6.2.1.	Undersøgelsen	53
6.3.	Kancelliet	54
6.3.1.	Undersøgelsen	55
6.4.	Andre kilder	62
6.5.	Sædelighedsforbrydelserne før Reformationen	63
7.	Mosaisk ret og Guds fortørnelse	65
7.1.	Mosaisk ret	65
7.1.1.	Lejermål	65
7.1.2.	Konkubinat	65
7.1.3.	Prostitution	66
7.1.4.	Hor	66
7.1.5.	Polygami	67
7.1.6.	Blodskam	68
7.1.7.	Sodomi	68
7.2.	Guds fortørnelse	68
8.	Afhandlingens opbygning	69
2. Før Reformationen		71
1.	Indledning	71
2.	Danmark	71
2.1.	Sædelighedsforbrydelserne	71
2.1.1.	Lejermål	71
2.1.2.	Gårdsretten og usædelighed blandt adelen	75
2.1.3.	Konkubinat	76
2.1.4.	Prostitution	77
2.1.5.	Hor	78
2.1.6.	Polygami	82
2.1.7.	Blodskam	83
2.1.8.	Sodomi	85
2.2.	Kirkens rolle og jurisdiktion	85
2.3.	Tiden under Christian II og Frederik I	90
2.3.1.	Reguleringen under Christian II	90
2.3.2.	Reguleringen under Frederik I	93
2.4.	Mosaisk ret og Guds fortørnelse	95
3.	Norge	97
3.1.	Magnus Lagabøters Land- og Bylov	97
3.2.	Kristenretterne	99
3.3.	Kirkens rolle og jurisdiktion	104
3.4.	Guds fortørnelse og mosaisk ret	106
3. Reformationen i Danmark-Norge		109
1.	Reformationen	109
2.	Forpligtelsesbrevet	111
3.	Reformationsherredagen	111
3.1.	Håndfæstningen	111
3.2.	Reces 1536	113

4.	Kirkeordinansen	116
4.1.	Tilblivelse og anvendelsesområde	116
4.2.	Bod og kirketugt	119
4.3.	Jurisdiktion og kanonisk ret	123
4.4.	Sædelighedsforbrydelserne	126
4.5.	Mosaisk ret og Guds fortørnelse	131
5.	Sammenfatning	134
4. Christian III 1536-1558		135
1.	Introduktion	135
2.	Fire domme fra 1537	135
3.	Lovgivningen	142
3.1.	Danmark	142
3.1.1.	Reces 1537	142
3.1.2.	Reces 1539	144
3.1.3.	Den senere lovgivning	146
3.2.	Norge	149
3.3.	Island	152
3.4.	Strafformål og terminologi	153
4.	Praksis	154
4.1.	Danmark	154
4.1.1.	Lejermål	154
4.1.2.	Prostitution	155
4.1.3.	Hor	156
4.1.4.	Polygami	158
4.1.5.	Blodskam	158
4.1.6.	Øvrige sager	159
4.2.	Norge	159
4.3.	Island	160
4.4.	Statistik og terminologi	161
5.	Tendenser i perioden	163
5.1.	Mosaisk ret og Guds fortørnelse	163
5.2.	Kontinuitet eller forandring?	164
5.3.	Forholdet mellem lovgivning og praksis	165
5. Frederik II 1559-1588		167
1.	Introduktion	167
2.	Lovgivningen	167
2.1.	Danmark	167
2.1.1.	Jord, stand og sædelighed	167
2.1.2.	Fremmedartiklerne: bod, lov og øvrighed	172
2.1.3.	Mellemspil: bolskab, præster og løsagtige kvinder	173
2.1.4.	Ægteskabsordinansen	177
2.2.	Norge	189
2.3.	Island	192
2.3.1.	Vejen mod Stordommen	192
2.3.2.	Stordommen	195

2.3.3.	Den senere regulering	199
2.4.	Strafformål og terminologi	203
3.	Praksis	204
3.1.	Danmark	204
3.1.1.	Lejermål	204
3.1.2.	Hor	206
3.1.3.	Polygami	210
3.1.4.	Blodskam	211
3.1.5.	Øvrige sager	212
3.2.	Norge	212
3.2.1.	Lejermål	212
3.2.2.	Hor	212
3.2.3.	Polygami	213
3.2.4.	Blodskam	214
3.3.	Island	214
3.4.	Statistik og terminologi	215
4.	Tendenser i perioden	217
4.1.	Mosaisk ret og Guds fortørnelse	217
4.2.	Kontinuitet eller forandring	218
4.3.	Forholdet mellem lovgivning og praksis	219

6. Formynderregeringen 1588-1596

1.	Introduktion	221
2.	Lovgivningen	221
2.1.	Danmark	221
2.2.	Norge	222
2.2.1.	Ægteskab og blodskam	222
2.2.2.	Løstgigheden i Bergen	223
2.2.3.	Præsterne usædelighed	223
2.3.	Island	224
2.4.	Strafformål og terminologi	225
3.	Praksis	225
3.1.	Danmark	225
3.1.1.	Lejermål	225
3.1.2.	Konkubin	227
3.1.3.	Hor	228
3.1.4.	Blodskam	228
3.1.5.	Øvrige	228
3.2.	Norge	229
3.2.1.	Lejermål	229
3.2.2.	Hor	229
3.2.3.	Blodskam	229
3.3.	Island	230
3.4.	Statistik og terminologi	230
4.	Tendenser i perioden	232
4.1.	Mosaisk ret og Guds fortørnelse	232
4.2.	Kontinuitet eller forandring	232
4.3.	Forholdet mellem lovgivning og praksis	232

7. Christian IV 1596-1617

1.	Introduktion	235
2.	Lovgivningen	235
2.1.	Danmark	235
2.1.1.	Forordning 1610	235
2.1.2.	Forordning 1617	237
2.1.3.	Øvrig lovgivning	242
2.2.	Norge	242
2.2.1.	Norske Lov 1604	242
2.2.2.	Kirkeordinansen 1607	245
2.2.3.	Øvrig lovgivning	249
2.3.	Island	249
2.4.	Strafformål og terminologi	249
3.	Praksis	251
3.1.	Danmark	251
3.1.1.	Lejermål	251
3.1.2.	Hor	253
3.1.3.	Polygami	255
3.1.4.	Blodskam	255
3.1.5.	Sodomi	261
3.1.6.	Øvrige sager	261
3.2.	Norge	261
3.2.1.	Lejermål	261
3.2.2.	Hor	262
3.2.3.	Polygami	264
3.2.4.	Blodskam	265
3.2.5.	Sodomi	265
3.3.	Island	265
3.4.	Statistik og terminologi	265
4.	Tendenser i perioden	268
4.1.	Mosaisk ret og Guds fortørnelse	268
4.2.	Kontinuitet eller forandring	269
4.3.	Forholdet mellem lovgivning og praksis	270

8. Christian IV 1618-1648

1.	Introduktion	273
2.	Lovgivningen	274
2.1.	Danmark	274
2.1.1.	Lejermål og anden løstgighed	274
2.1.2.	Blodskam	276
2.1.3.	Kirketugt og præsters levned	279
2.1.4.	Øvrig regulering	283
2.2.	Norge	285
2.2.1.	Blodskam	285
2.2.2.	En revision af Norske Lov 1604?	287
2.2.3.	Den øvrige regulering	288

2.3.	Island	289
2.3.1.	Strafformål og terminologi	290
2.3.1.1.	Strafformål	290
2.3.1.2.	Terminologi	292
3.	Praksis	293
3.1.	Danmark	293
3.1.1.	Lejermål	293
3.1.1.1.	Generelle instrukser	294
3.1.1.2.	Adelige	294
3.1.1.3.	Gejstliges lejermål	295
3.1.1.4.	Krav om undersøgelse og dom	297
3.1.1.5.	Ægteskab og trolovelse	298
3.1.1.6.	Bøder	300
3.1.1.7.	Lejermål med mindreårige	300
3.1.1.8.	Jomfrukrænkelse	300
3.1.1.9.	Åbenbart skrifte og gentagelsesstraf	300
3.1.1.10.	Fængslinger	302
3.1.1.11.	Øvrige	303
3.1.1.12.	Domme	303
3.1.1.13.	Sammenfatning	304
3.1.2.	Konkubinats	305
3.1.3.	Prostitution	305
3.1.4.	Hor	305
3.1.4.1.	Adelige	306
3.1.4.2.	Gejstlige	307
3.1.4.3.	Ægteskabstilladelser	307
3.1.4.4.	Ægteskabssager	309
3.1.4.5.	Krav om undersøgelse og dom	310
3.1.4.6.	Bøder og åbenbart skrifte	310
3.1.4.7.	Gentagelsesstraf	310
3.1.4.8.	Dobbelthor	312
3.1.4.9.	Kvinderov	312
3.1.4.10.	Rettertinget	313
3.1.4.11.	Sammenfatning	313
3.1.5.	Polygami	314
3.1.6.	Blodskam	315
3.1.6.1.	Nærmeste led	315
3.1.6.2.	2. led	319
3.1.6.3.	2. + 3. led	319
3.1.6.4.	3. led	320
3.1.6.5.	3. + 4. led	321
3.1.6.6.	Ukendte led	321
3.1.6.7.	Ægteskabstilladelser	322
3.1.6.8.	Sammenfatning	325
3.1.7.	Sodomi	325
3.1.8.	Øvrige sager	326
3.1.9.	Bremerholm og Tugthuset	327

3.2.	Norge	329
3.2.1.	Lejermål	329
3.2.2.	Konkubinats	333
3.2.3.	Prostitution	333
3.2.4.	Hor	333
3.2.5.	Blodskam	335
3.2.5.1.	De nærmeste led	335
3.2.5.2.	2. led	336
3.2.5.3.	2. + 3. led	337
3.2.5.4.	3. led	338
3.2.5.5.	Blodskam med fosterbørn	340
3.2.5.6.	Blodskam med stedforældres ægtefæller	340
3.2.5.7.	Ukendte led	340
3.2.5.8.	Ægteskabstilladelser	341
3.2.5.9.	Sammenfatning	341
3.2.6.	Sager ved statholderen	342
3.3.	Island	343
3.3.1.	Hor	343
3.3.2.	Blodskam	344
4.	Statistik og terminologi	345
4.1.	Statistik	345
4.2.	Terminologi	350
5.	Tendenser i perioden	352
5.1.	Mosaisk ret og Guds fortørnelse	352
5.1.1.	Mosaisk ret	352
5.1.2.	Guds fortørnelse	353
5.1.3.	Forholdet mellem mosaisk ret og Guds fortørnelse	354
5.2.	Kontinuitet eller forandring	354
5.3.	Forholdet mellem lovgivning og praksis	355
9.	Centralmagt og sædelighed 1536-1648	359
1.	Introduktion	359
2.	Sædelighedsforbrydelserne	359
2.1.	Lejermål	359
2.1.1.	Centralmagt og lejermål 1536-1648	359
2.1.2.	Mosaisk ret	361
2.1.3.	Kontinuitet eller forandring?	361
2.1.4.	Danske og Norske Lov	362
2.2.	Konkubinats	363
2.2.1.	Centralmagt og konkubinats 1536-1648	363
2.2.2.	Mosaisk ret	363
2.2.3.	Kontinuitet eller forandring?	363
2.2.4.	Danske og Norske Lov	363
2.3.	Prostitution	364
2.3.1.	Centralmagt og prostitution 1536-1648	364
2.3.2.	Mosaisk ret	364
2.3.3.	Kontinuitet eller forandring?	364
2.3.4.	Danske og Norske Lov	364

2.4.	Hor	365
2.4.1.	Centralmagt og hor 1536-1648	365
2.4.2.	Mosaisk ret	366
2.4.3.	Kontinuitet eller forandring?	366
2.4.4.	Danske og Norske Lov	366
2.5.	Polygami	367
2.5.1.	Centralmagt og polygami 1536-1648	367
2.5.2.	Mosaisk ret	367
2.5.3.	Kontinuitet eller forandring?	368
2.5.4.	Danske og Norske Lov	368
2.6.	Blodskam	368
2.6.1.	Centralmagt og blodskam 1536-1648	368
2.6.2.	Mosaisk ret	370
2.6.3.	Kontinuitet eller forandring?	371
2.6.4.	Danske og Norske Lov	372
2.7.	Sodomi	373
2.7.1.	Centralmagt og sodomi 1536-1648	373
2.7.2.	Mosaisk ret	373
2.7.3.	Kontinuitet eller forandring?	374
2.7.4.	Danske og Norske Lov	374
2.8.	Adelens usædelighed	374
2.8.1.	Centralmagt og adelens usædelighed 1536-1648	374
2.8.2.	Mosaisk ret	375
2.8.3.	Kontinuitet eller forandring?	375
2.8.4.	Danske og Norske Lov	375
2.9.	Gejstlighedens usædelighed	376
2.9.1.	Centralmagt og gejstlighedens usædelighed 1536-1648	376
2.9.2.	Mosaisk ret	376
2.9.3.	Kontinuitet eller forandring?	377
2.9.4.	Danske og Norske Lov	377
2.10.	Statistik	377
2.10.1.	Kancelliet	377
2.10.2.	Rettertinget	379
3.	Danmark-Norge	380
3.1.	Danmark-Norge 1536-1648	380
3.1.1.	Sammensmeltningen af dansk og norsk ret	380
3.1.2.	Islands særstatus	381
3.2.	Danske og Norske Lov	382
4.	Mosaisk ret og Guds fortørnelse	383
4.1.	Mosaisk ret	383
4.1.1.	Mosaisk ret og sædelighedsforbrydelserne	383
4.1.2.	Funktionen af mosaisk ret	384
4.1.3.	Fyrsten som vogter af lovens to tavler?	387
4.1.4.	Mosaisk ret som Sachsenspiegel, naturret eller inspiration	388
4.2.	Guds fortørnelse	391
4.2.1.	Guds fortørnelse i lovgivningen	391
4.2.2.	Guds fortørnelse i praksis	393
4.3.	Forholdet mellem mosaisk ret og Guds fortørnelse	393

5.	Kontinuitet eller forandring	394
5.1.	Jurisdiktion	394
5.2.	Sædelighedsforbrydelserne	396
5.3.	Mosaisk ret og Guds fortørnelse	398
5.3.1.	Mosaisk ret	398
5.3.2.	Guds fortørnelse	399
5.4.	Sammenfatning	400
6.	Forholdet mellem lovgivning og praksis	401
6.1.	Praksis som supplement til lovgivningen	401
6.2.	Praksis som kontrast til lovgivningen	401
6.3.	Praksis som konsekvens af lovgivningen	402
6.4.	Sædelighedsforbrydelserne mellem afskrækkelse, nåde og pragmatik	403

10. Konklusion 407

APPENDIKS 413

Resumé	415
1. Dansk resumé	415
2. English Summary	417

Kildeliste	419
1. Trykte kilder	419
2. Utrykte kilder	428
3. Litteraturliste	428
4. Internetsider	441

Appendiks I: Definitionen af blodskam	443
1. Beregning af led	443
2. De forbudte led i Guds lov ifølge Niels Hemmingsen	444
3. De forbudte led i Guds lov ifølge Forordning 1637	445
4. Forordning 1637 og Niels Hemmingsen	448
4.1. Forordning 1637, § 2a. 1:	448
4.2. Forordning 1637, § 2a. 2:	449
4.3. Forordning 1637, § 2b:	449

Appendiks II: Ægteskabstilladelser i de forbudte led	451
1. Skema	451

Appendiks III: Appendiks til kapitel 8	467
1. Danmark	467
1.1. Lejermål – Præstesager	467
1.1.1. Tilladelse til nyt kald – 28 sager	467

1.1.2.	Tilladelse til første kald – 6 sager	467
1.1.3.	Tilladelse til at beholde kald – 4 sager	467
1.2.	Hor: Tilladelse til ægteskab for fraskilte	468
1.2.1.	Tilladelser til ægteskab med den person, der blev begået hor med – 13 sager	468
1.2.2.	Tilladelser til ægteskab med person, der senere er begået lejemål med – 2 sager	468
1.2.3.	Tilladelse til ægteskab med en specifik person – 1 sag	468
1.2.4.	Generel tilladelse til ægteskab uden forbehold – 31 sager	468
1.2.5.	Generel tilladelse til ægteskab undtaget den person, der blev begået hor med – 7 sager	468
1.2.6.	Generel tilladelse til ægteskab med forbehold for den tidligere ægtefælle – 1 sag	469
1.3.	Blodskam	469
1.3.1.	Benådninger fra landsforvisning i 3. led – 16 sager	469
2.	Norge	469
2.1.	Lejemål: Præstesager	469
2.1.1.	Tilladelse til nyt kald – 19 sager	469
2.1.2.	Tilladelse til at beholde kald – 2 sager	469
2.2.	Blodskam	469
2.2.1.	Benådninger fra landsforvisning i 3. led – 12 sager	469
2.2.2.	Benådninger fra fredløshed – 1 sag	470
2.2.3.	Benådninger fra forvisning fra riget – 1 sag	470
3.	Strafs subjekter	470
4.	Sager pr. år 1618-1647	472
Appendiks IV: Supplerende statistik: 1536-1617		473
1.	Kancelliet	473
1.1.	Sager fra Kancelliet	473
1.2.	Sager pr. år for Danmark	474
1.3.	Sager pr. år for Norge	474
2.	Rettertinget	475
Stikordsregister		477

Forord

Dette arbejde udgør med få mindre rettelser min ph.d.-afhandling i retshistorie, som blev forsvaret ved Det Samfundsvidenskabelige Fakultet, Syddansk Universitet 13. december 2016. Det er mit håb, at afhandlingen på samme tid ligger i forlængelse af den retshistoriske forskningstradition og bidrager til denne ved at være et grundigt kildestudium. Emnet for afhandlingen er centralmagts regulering og straf af sædelighedsforbrydelserne i perioden 1536-1648. Det er et emne, jeg længe har interesseret mig for. I mit speciale fra 2012 analyserede jeg i mindre omfang lovgivning og praksis fra centralmagten for sædelighedsforbrydelserne i Danmark i perioderne 1551-59, 1580-89 og 1624-33. På denne baggrund argumenterede jeg for frugtbarheden af en større undersøgelse af centralmagts regulering af sædelighedsforbrydelserne, der også skulle dække Norge.¹ Min ph.d.-afhandling om centralmagts regulering og straf af sædelighedsforbrydelserne i Danmark-Norge 1536-1648 ligger dermed i forlængelse af specialet, som jeg har brugt som afsæt til den større undersøgelse her. Der vil derfor være visse naturlige mindre overlap mellem specialet og afhandlingen. Der er ikke noget afsnit i afhandlingen, der er taget fra specialet. Hvor en argumentation bygger på en tidligere fremsat argumentation i specialet, er der henvist til det, men for en god ordens skyld skal der her en gang for alle henvises til specialet.

Specialet var inddelt i to dele. Første del ("Reformation og sædelighed", s. 5-32) behandlede Reformatorenes hovedtanker, Reformationen i Danmark og sædelighedslovgivningen 1536 til ca. 1635. Anden del ("Sædelighedssager i praksis", s. 33-72) analyserede praksis fra Kancelliet og Rettertinget for perioderne 1551-59,

1. Kjer: Synd, stat og straf. Reformationens betydning for sædelighedsområdet med særlig vægt på forholdet mellem lovgivning og praksis, 2012.

1580-89 og 1624-33. Da praksis i denne afhandling er undersøgt ud fra lidt andre parametre og inddelt i andre og større perioder, er der meget få overlap ud over brug af kilder for denne del af spe-
cialet.

Jeg vil slutte dette forord med at sige tak til alle dem, der har hjulpet undervejs, og som har gjort dette arbejde muligt. Tak til Juridisk Institut, Syddansk Universitet for at give mig muligheden for at skrive denne ph.d. Tak til mine tre vejledere. Emily Hartz for at opfordre mig til at søge stillingen og for sine opmuntringer og engagement. Helle Vogt (KU), der har været vejleder for mit bachelorprojekt, speciale og nu medvejleder under mit ph.d.-forløb. Tak for alle dine kommentarer, forslag og kritik og den store mængde tid, du har brugt på projektet. Birgit Feldtmann for to gange at træde til som vejleder, støtte og diskussioner af strafferetten og dens forandringer.

Tak til University of Iceland for mit ophold i efteråret 2015. En stor tak til Det juridiske fakultet, Universitetet i Bergen, som jeg har besøgt i foråret 2015 og maj 2016. Her vil jeg gerne takke Jørn Øyre-
hagen Sunde og medlemmerne af "Forskargruppe for Rettskultur" for at tage godt imod mig og for mange inspirerende diskussioner.

Under forløbet har jeg haft lejlighed til at præsentere og drøfte mit projekt med andre ved flere lejligheder og fået meget konstruktiv kritik. Tak til Sten Schaumburg-Müller og Henrik Stevnsborg (KU) for at være evaluatore til min førsteårsevaluering, ligesom sidstnævnte efterfølgende har læst og kommenteret store dele af afhandlingen. Tak til Christina Lysbjerg Mogensen (AU) for trofast at have læst og kommenteret mine udkast. Tak til Lars August Kvestad (UiB) for værdifulde kommentarer og diskussioner. Tak til Jo Rune Kristiansen Ugulen (Riksarkivet, Norge) for drøftelse af de norske kilder i perioden og hjælp med transskription af en kilde. Tak til Nicolai Winther-Nielsen (FiH-DK) for drøftelse af mosaisk ret. Tak til ph.d.-gruppen ved Juridisk Institut og ph.d.-koordinatorene Ole Hammerslev og Kim Østergaard for flere gode diskussioner i vores ph.d.-workshop.

Jeg vil gerne takke Uddannelses- og Forskningsministeriet, Axel H's Rejselegat og Augustinus Fonden for økonomisk støtte til gennemførelse af udlandsophold samt Dreyers Fond for støtte til udgivelsen af afhandlingen.

Endelig vil jeg gerne takke Vibe Thimgaard Knoop for vores tre år som ph.d.-studerende med alt, hvad det indebærer af op- og nedture. Sidst men ikke mindst vil jeg takke mine forældre og storesøster for deres støtte og kærlighed og ikke mindst, at de næsten har kunnet udholde de utallige gange, jeg har drejet en samtale ind på definitioner af blodskam, straffereformer og sædelighedssager fra 1500- og 1600-tallet.

Morten Kjær
Odense, maj 2017

REFORMATIONEN I 1536 er et af de store brud i dansk historie. Bruddet med den katolske kirke var også et brud med dens retssystem, der blandt andet havde reguleret ægteskab og sædelighedsforbrydelser. Med Reformationen blev det nu det verdslige retssystem, der skulle håndtere sædelighedsforbrydelserne.

Denne bog beskæftiger sig med Reformationens betydning for sædelighedsforbrydelserne i Danmark-Norge. Hvordan regulerede og straffede centralmagten de frivillige seksuelle forhold i Danmark-Norge i perioden 1536-1648?

Bogen er forfatterens ph.d.-afhandling og indeholder den første systematiske analyse af lovgivningen samt praksis fra henholdsvis Rettertinget – den daværende øverste domstol – og centraladministrationen. Afhandlingen udgør et vigtigt bidrag til den fortsatte diskussion om Reformationens betydning og har interesse for alle, der interesserer sig for forholdet mellem ret og Reformation og strafferettens historie.

MORTEN KJÆR er cand.jur., ph.d. og forsker i retshistorie ved Juridisk Institut på Syddansk Universitet.

| www.extuto.com

dreyersfond

